

Brandnetels en de vlinders, die op deze plant hun eitjes afzetten, zijn zeer algemeen. Toch is er nog weinig bekend over de eisen, die vlinders aan brandnetels stellen. Er komen bij De Vlinderstichting regelmatig vragen van gemeenten over wat zij met brandnetels aan moeten. Ze willen bijvoorbeeld graag weten wanneer ze zouden moeten maaien en welke brandnetels ze moeten sparen. Om hier duidelijkheid in te krijgen is vorig jaar gestart met een onderzoek naar 'brandnetelvlinders'. Er zijn nog heel veel waarnemingen nodig. Vandaar de oproep om, gewapend met handschoenen, op zoek te gaan naar brandnetels bij u in de buurt.

gemak zijn al deze soorten in dit artikel 'brandnetelvlinders' genoemd.

Alle rupsen van brandnetelvlinders zijn donker van kleur en hebben 'doorns' over het hele lijf. Ze leven soms alleen, maar sommige soorten ook met honderden bij elkaar.

Behalve deze dagvlinders leven er ook nog tientallen soorten nachtvlinders op de brandnetel. Hun rupsen lijken allemaal veel op elkaar, en zijn daardoor lastiger uit elkaar te houden. Ze hebben echter geen doorns op hun lijf en zijn daardoor goed van dagvlinderrupsen te onderscheiden. Hoe de verschillende soorten dagvlinderrupsen te herkennen zijn, wordt hieronder per soort aangegeven.

Wat zijn goede brandnetels voor rupsen?

tekst: Petra Verburg
& Margo Lieverse

Brandnetelvlinders

Er zijn in Nederland verschillende soorten dagvlinders, waarvan de rupsen brandnetels eten. De rupsen van het Landkaartje, de Atalanta en de Kleine vos eten alleen brandnetel. Zonder brandnetels kunnen zij niet overleven. Rupsen van de Dagpauwoog eten ook vrijwel alleen brandnetels, maar ook de Hop wordt als waardplant genoemd (Bink, 1992). De rupsen van de Gehakkelde aurelia leven vooral op brandnetel, maar eten ook een paar andere planten. Voor het

Landkaartje

Dit is een vrij algemene vlinder, die in twee, soms zelfs drie generaties in ons land voorkomt. Opvallend is dat de voorjaarsgeneratie en de zomergeneratie qua uiterlijk zeer grote verschillen vertonen. De soort gebruikt vele soorten planten om nectar uit te halen, maar Koninginnekruid, Akkerdistel, Berenklauw en Gewone engelwortel hebben de voorkeur. In tegenstelling tot andere vlindersoorten, haalt het Landkaartje veel nectar uit schermbloemen. De vlinders hangen de eitjes in strengjes aan de onderkant van brandnetelbladeren. Hierbij zijn de bovenste bladeren van half beschaduwde brandnetels favoriet (Reinhardt, 1984). Na vijf dagen komen de rupsjes uit, die het grootste deel van hun leven in groepen bij elkaar blijven. De rupsen zijn te vinden van mei tot in oktober. Ze hebben, behalve op hun lijf, ook twee duidelijke doorntjes op hun kop, die hen onderscheiden van de andere brandnetelvlinders. De rupsen, die in september nog moeten verpoppen, overwinteren als pop.

Kleine vos

De Kleine vos is een zeer algemene vlinder, die te zien is van maart tot begin oktober. De vlinder heeft een voorkeur voor tuinen, parken en plantsoenen. Vlinderstruik, Akkerdistel, Aster en Koninginnekruid zijn belangrijke nectarplanten. Op de onder-

De rups van het Landkaartje is te herkennen aan de twee 'horens' op zijn kop.

FOTO: FRITS BINK

kant van jonge brandnetelbladeren worden in mei de eitjes in groepen afgezet. De soort heeft een sterke voorkeur voor brandnetels die in de volle zon staan. Op planten die in de schaduw groeien worden bijna nooit eitjes of rupsen gevonden. Jonge, verse planten worden het meest gekozen om eitjes op af te zetten. De rupsen zijn heel herkenbaar door de gele strepen over de rug en flanken. Net uitgekomen rupsjes klimmen naar de top van de plant, en spinnen daar een gemeenschappelijk spinsel. Wanneer de rupsen groot zijn, verspreiden ze zich om te verpoppen. In de winter zijn de vlinders te vinden op zolders, in schuren of in holten van bomen.

Dagpauwoog

Ook de Dagpauwoog is een zeer algemene vlinder. De vlinder staat bekend om zijn goede vliegvermogen. Hij kan zeer hoog komen en is zeer mobiel. De belangrijkste nectarplant voor de Dagpauwoog is de Vlinderstruik. Daarnaast foerageert hij ook graag op Koninginnekruid en Akkerdistel. In groepen van 50 tot 200 stuks worden de eitjes op de onderkant van brandnetelbladeren afgezet. In sommige gevallen wordt ook Hop gebruikt als waardplant. De vlinders zetten hun eitjes het liefst af op brandnetels, die in de volle zon en op een vochtige bodem staan. De rupsen - zwart met fijne, witte spikkeltjes - maken een spinsel

De Kleine vos heeft op zijn rug en langs zijn zijden gele strepen.

FOTO: WIL MEINDERTS

van samengesponnen bladeren, waarin ze gezamenlijk leven. De grotere rupsen leven vrij op het blad. Ze zijn te vinden van mei tot begin oktober. De vlinders vliegen in één of twee generaties per jaar en overwinteren in gebouwen en boomholten.

Atalanta

Deze opvallende vlinder vliegt van mei tot begin oktober. Hij is regelmatig nectardrinkend te zien op Klimop, Vlinderstruik en Koninginnekruid. De eitjes worden, ieder afzonderlijk, afgezet op de onder- of bovenkant van liefst jonge bladeren van niet al te grote exemplaren van de Grote brandnetel. Na zeven dagen komen de rupsjes uit. Deze hebben gele stippen op de flanken. Zij gaan allemaal apart op zoek naar een geschikt blad, om een 'huisje' van te maken. Dit doen ze door de bladsteel voor de helft door te knagen, waardoor het blad gaat hangen. Vervolgens lijmen ze de randen van het blad met spinsel aan elkaar. Zo hebben ze minder last van weer en wind en zijn ze niet goed zichtbaar voor vijanden. Van juni tot in oktober zijn ze zo te vinden op half beschaduwde plaatsen in bossen en bosranden of op open plaatsen, die door bomen of struiken beschaduwd worden. Volgens Weeda (1985), zijn de rupsen vaak te vinden op kleine, stoffige planten langs afritten en op schimmelige of zieke brandnetels. Atalanta's zijn echt trekvlinders. In het voorjaar vliegen ze vanuit Zuid-Europa naar Nederland. De

De rups van de Dagpauwoog is te herkennen aan de witte stipjes op zijn pikzwarte lijf. Deze rups staat op het punt om te gaan verpoppen: hij heeft zijn achterlijf aan het spinsel op een blad vastgehaakt en hangt al in de typische J-vorm.

FOTO: HENKJAN KIEVIT

Op zijn zijkanalen heeft de rups van de Atalanta gele, halvemaaanvormige vlekjes.

FOTO: WIM RUBERS

vlinders, die hier tot ontwikkeling komen, trekken in de herfst weer naar het zuiden of sterven hier.

Gehakkelde aurelia

De Gehakkelde aurelia is te herkennen aan zijn gekartelde vleugelrand. Hij vliegt in twee generaties van half juni tot eind oktober en na de overwintering nog tot eind mei. De soort gebruikt naast Grote brandnetel ook Iep, Hop en Ribes als waardplant. De eitjes worden één voor één aan de randen van de bladeren afgezet. Na ongeveer een week komen de eitjes uit en na nog eens drie weken verpoppen de rupsen. De rupsen hebben bruin-oranje lengtestrepen. In het volgroeide stadium hebben ze een grote, witte vlek op de rug, die aan vogelpoep doet denken. De vlinder wordt minder vaak in het stedelijk gebied gezien dan de andere brandnetelvlinders.

Vlinders overwinteren vanaf begin november vlak bij de grond, tussen de strooisellaag, in bladafval of in houtstapels. Wanneer een vlinder zijn vleugels dicht heeft geklapt, is het - door de vorm en kleur van de vleugels - net een dor blad. Zo is hij nauwelijks te herkennen in zijn schuilplaats.

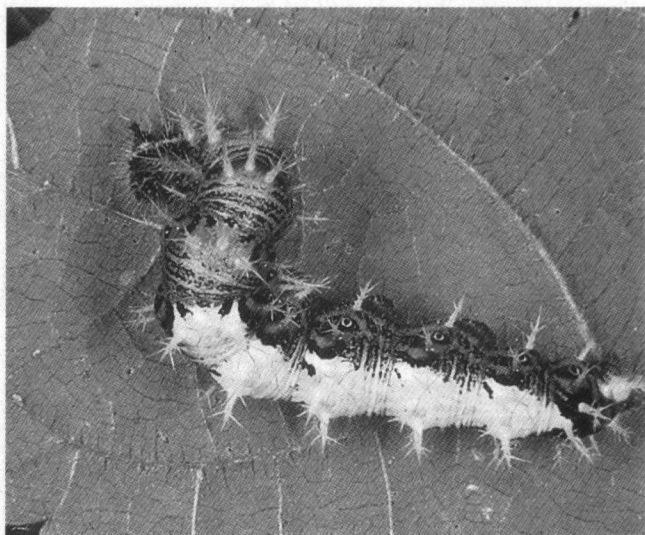
Beheer

Er is, ondanks het algemene voorkomen van zowel de vlinders als de brandnetel, nog maar weinig bekend over de eisen die brandnetelvlinders aan brandnetels stellen. Moet de plek met brandnetels groot of juist klein zijn? Hebben de vlinders een voor-

keur voor jonge, gezonde brandnetels of juist voor oude, schimmelige? Allemaal vragen, die nog nooit echt goed beantwoord zijn. Nu worden in het stedelijk gebied nog vaak alle brandnetels verwijderd. Wanneer bekend is welke eisen vlinders stellen, kunnen beherende instanties daar met hun groenbeheer rekening mee houden. Zo kunnen er meer vlinders in het stedelijk gebied voorkomen.

Onderzoek

Afgelopen herfst hebben wij, voor onze opleidingen 'Natuurbeheer' en 'Natuurtechniek' aan Opleidingscentrum 't Vanck, stage gelopen bij De Vlinderstichting. Tijdens deze stage zijn wij gestart met onderzoek naar de eisen van brandnetelvlinders in stedelijk gebied. Om achter die eisen te komen, hebben wij een formulier gemaakt, waar we alle belangrijke gegevens van brandnetelbedden op konden schrijven. Omdat we al laat in het seizoen waren, moesten we snel naar buiten, om nog zo veel mogelijk rupsen te vinden. Met het formulier in de hand zijn we op de fiets gestapt en hebben we in verschillende gemeenten in Nederland brandnetelbedden en rupsen gezocht. Van elke plek hebben

we onder andere beschreven hoe groot de brandnetels waren, wat de conditie van de planten was, hoe groot het hele brandnetelbed was en of het beschut lag. Met deze gegevens hebben we verschillende berekeningen uitgevoerd. Zo konden we er achter komen welke omstandigheden het beste waren voor de rupsen.

Helaas kwamen uit de berekeningen weinig antwoorden. Dit kan komen doordat de rupsen gewoon geen hoge eisen stellen, maar waarschijnlijker is dat we te weinig gegevens hebben verzameld.

De rups van de Gehakkelde aurelia lijkt niet op de andere brandnetelrupsen: hij heeft een grote witte vlek op zijn rug.

FOTO: FRANS HODZELMANS

Waarnemingen gevraagd!

Om meer resultaten met dit onderzoek te behalen, zijn er gegevens uit het hele land en vooral van het gehele seizoen nodig. We willen daarom iedereen vragen, komend seizoen goed naar brandnetelbedden te kijken. Bij De Vlinderstichting kunt u een speciaal waarnemingsformulier aanvragen, waarop u alle belangrijke gegevens kunt invullen. Ook zal dit formulier worden meegestuurd met de formulieren voor de losse waarnemingen.

Het maakt niet uit hoe groot het brandnetelbed is dat u beschrijft. Het kan gaan om een plukje van drie brandnetelplanten, maar ook om een veld van vele vierkante meters. Voor het onderzoek zijn beschrijvingen van binnen de bebouwde kom het belangrijkste, maar natuurlijk mag u ook uw waarnemingen van buiten het stedelijke gebied opsturen. Ook beschrijvingen van brandnetelbedden zonder rupsen zijn zeer waardevol. Met deze waarnemingen wordt duidelijk op wat voor soort brandnetels rupsen juist niet voorkomen.

Voor de herkenning van de rupsen kunt u bijvoorbeeld gebruik maken van de volgen-

de boeken: 'Vlinders en rupsen' (Tirion), 'Rupsengids' (Thieme) en 'De rupsen van onze vlinders' (Thieme).

U kunt uw waarnemingen tot eind augustus 1997 opsturen naar De Vlinderstichting. Wij wensen u veel succes.

Literatuur:

- Bink, F.A. (1992). Ecologische atlas van de dagvlinders van Noordwest Europa, Schuyt & Co, Haarlem.
Hargreaves, C. (1986). Thieme's rupsengids, Thieme.
Merz, E. & H. Pfletschinger (1982). De rupsen van onze vlinders, Thieme.
Reinhardt, R. (1984). Der Landkärtchenfalter, Die neue Brehm-Bücherei.
Ruckstuhl, T. (1986). Vlinders en rupsen, Tirion.
Weeda, E.J. (1985). Nederlandse oecologische flora (IVN, VARA, VEWIN).

Summary

Nettles are the foodplant of several common butterflies, such as the European Map, Red Admiral, Small Tortoiseshell, Peacock, and the Comma. Despite their general occurrence, very little is known about the requirements these butterflies have for their foodplant. For this reason, a request has been launched to send in all information and observations concerning nettle feeders in urban areas. A brief description of the butterfly species is given, with special attention on how to recognise the caterpillars.